

УДК 340.5(477)

О.М. РЕЗНІК, канд. юрид. наук, Сумський державний університет

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ключові слова: економічна безпека, економіка, національна безпека, забезпечення економічної безпеки, складові економічної безпеки, рівень безпеки

Дослідження поняття та основних ознак економічної безпеки України необхідне для визначення можливості забезпечення країною безпеки внутрішньодержавного ринку від зовнішніх загроз і на фоні цього задовольнити інтереси кожної особи у всіх сферах її життєдіяльності в період трансформації соціально-економічних процесів, в умовах послаблення позицій в політичній, економічній, військовій сферах. Взятий курс на інтеграцію до Європейського Союзу (далі – ЄС) створює необхідність порівняння положень та правил що застосовуються в країнах Європейського Союзу до основної складової національної безпеки країни – економічної безпеки, з положеннями та правилами українського законодавства.

Проблеми забезпечення економічної безпеки, її структури та стратегій розвитку в Україні та країнах ЄС розглядалися такими вітчизняними та закордонними науковцями, як Г. Пастернак-Таранушенко, І. Бінько, В. Шлемко, С. Пирожков, Я. Жаліло, Х. Маховскі, В. Мунтіян, В. Геєць, М. Кизим, А. Прилепский, В. Колупаєв та ін.

Інтеграція України в економіку Європейського Союзу та позиціонування нашої держави як гідного конкурентоспроможного виробника вимагає дотримання при цьому національних інтересів. Інтеграція України до ЄС має важливі економічні переваги для України, а саме: макроекономічна стабільність, збільшення продуктивності економіки,

збільшення обсягів торгівлі між Україною та ЄС, забезпечення вільного руху факторів виробництва в межах ЄС, гарантований захист прав працівників та споживачів [1, с.227]. На підставі цього постає проблема щодо визначення розбіжностей між необхідністю інтеграції економіки України в економіку Європейського Союзу та забезпечення захисту внутрішнього ринку та національної безпеки.

В науковій літературі існує різноманітна кількість підходів до визначення поняття «економічна безпека» його взаємозв'язку та взаємообумовленості з поняттям національна безпека. Деякі науковці розглядають економічну безпеку як основу національної, а інші представляють економічну безпеку основною складовою системи національної безпеки країни.

У Законі України «Про основи національної безпеки України» визначено, що національна безпека України – це захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства та держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, сучасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [2].

В українській науковій літературі поняття «економічна безпека» вперше було вжито в 1994 р. Г. Пастернаком-Таранушенком. На його думку, економічна безпека – складова частина національної безпеки. Це наймолодша з наук про безпеку держави, яка зародилася на підґрунті необхідності забезпечення державності за рахунок використання відповідних заходів та засобів, що покликані надати стабільність стану держави попри економічний тиск, який здійснюється ззовні або зсередини [3, с.23].

Існують різні підходи до визначення економічної безпеки. Дослідники І. Бінько та В. Шлемко доводять, що «економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави» [4, с.8]. На думку С. Пирожкова, «економічна безпека – це сукупність умов, за яких країни

зберігають свої економічні інтереси; задовольняють у довгостроковому періоді потреби суспільства і держави; генерують інноваційні зрушення в економіці з метою забезпечення стабільного економічного розвитку; протистоять зовнішнім економічним загрозам та повністю використовують національні конкурентні переваги у міжнародному поділі праці» [5, с.14]. Я. Жаліло визначає економічну безпеку країни «як складну багатофакторну категорію, що характеризує спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [6, с.15]. Х. Маховські стверджує, що економічна безпека повинна гарантувати досить високий ступінь незалежності від стратегічних партнерів, тобто тих, які потенційно можуть впливати на політичні рішення, які будуть неприйнятні з комерційної точки зору [7, с.42]. Отже це категорія, що включає в себе як умови, та і якості системи економічного функціонування.

Що стосується законодавчого визначення поняття економічної безпеки України, то воно міститься в Методичних рекомендаціях щодо розрахунків рівня економічної безпеки України, що затверджені в наказі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року. Відповідно до цих рекомендацій, економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [8]. У цьому контексті законодавець визначає місце економічної безпеки як складову національної безпеки держави, наголошуючи, що весь комплекс питань економічної безпеки на міжнародному та державному рівнях не може вмістити в себе поняття «економічна безпе-

ка», тому застосування терміну «національна безпека» є більш доцільним та правильним.

В країнах Європи дефініція «економічна безпека» відноситься до об'єднання всіх європейських держав у консолідовану світову економічну систему. Кінцева мета ЄС – забезпечення економічної безпеки в ЄС та формування повністю інтегрованої Європи з однаковим рівнем життя в усіх країнах-учасниках [9, с.2]. У Франції визначення економічної безпеки наводиться в Законі «Про національну безпеку», який прийнятий ще в 1964 році. Дане поняття в вказаному законі розкривається як створення сприятливих внутрішніх і зовнішніх умов для підвищення та розвитку національного добробуту і зміцнення економічного потенціалу країни.

Беручи до уваги національні визначення поняття «економічна безпека» та визначення у правових системах вищезгаданих країн, можна зробити висновок, що економічна безпека держави – це основна складова національної безпеки, яка сприяє захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки, основним критерієм якої є здатність економіки країни стримувати внутрішні та зовнішні загрози.

Економічна безпека, будучи підсистемною складовою національної безпеки, має неоднорідну структуру, включаючи в себе всі складові. Перелік цих складових також є невизначеним, що дає змогу науковцям дискутувати з цього приводу.

В. Шлемко та І. Бінько виділялася зовнішньо-економічна безпека та внутрішні складові економічної безпеки, до яких відносилися: сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, воєнно-економічна, технологічна, продовольча безпека, а також – соціальний, демографічний та екологічний аспекти [4, с.143]. В. Мунтіяном також розділялися зовнішньо-економічна безпека та внутрішні складові економічної безпеки, серед яких розглядалися: сировинно-ресурсна, енергетична, фінансова, воєнно-економічна, інформаційна, технологічна, продовольча, соціальна, демографічна, екологічна безпека та тіньова економіка [10,

с.459]. В. Геєць, М. Кизим та інші автори до основних структурних складових елементів економічної безпеки відносять енергетичну, фінансову, соціальну, інноваційно-технологічну, продовольчу, зовнішньоекономічну, демографічну та екологічну безпеку.

Порівнюючи законодавства України та Німеччини, Франції, Великої Британії та інших країн-членів Європейського союзу, можна визначити такі складові економічної безпеки: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпека.

Беручи до уваги поняття та структуру економічної безпеки, можна говорити про стратегію розвитку та удосконалення економічної безпеки України та порівняння цієї стратегії з критеріями розвитку країн Європейського Союзу.

Для України основні напрямки розвитку національної безпеки в економічній сфері відображаються у:

- забезпеченні умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки;
- прискоренні прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці, поліпшенні інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; стимулюванні випереджувального розвитку наукоємних високотехнологічних виробництв;
- вдосконаленні антимонопольної політики; створенні ефективного механізму державного регулювання природних монополій;
- подоланні «тенізації» економіки через реформування податкової системи, оздоровленні фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшенні позабанківського обігу грошової маси;
- забезпеченні збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої і зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку;
- здійсненні виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень;

– забезпеченні енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, в тому числі послідовного і активного проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення;

- забезпеченні продовольчої безпеки;
- захисті внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту – поставок продукції, яка може завдавати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу;
- посиленні участі України у міжнародному поділі праці, розвиток експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглиблення інтеграції у європейську і світову економічну систему та активізація участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях [2].

Що стосується Німеччини, то методика забезпечення економічної безпеки покладається на злажені дії державних органів та суб'єктів господарювання щодо зовнішньоекономічної діяльності.

У вказаній країні під економічною безпекою розуміється попередження та запобігання економічних загроз шляхом подання нових схем, адаптації норм і структур міжнародної безпеки та створення мережі співпраці між державним і приватним сектором економіки та між державами-імпортерами. Економічна безпека в широкому сенсі забезпечується всією сукупністю інструментів господарського регулювання [11, с.67].

У Великобританії забезпечення безпеки пов'язане з оборонною політикою: вони базуються на оцінках національних інтересів та реалізуються через їх захист.

Загрози економічної безпеки вказаної країни поділяються на зовнішні та внутрішні за ступенем важливості та вірогідності настання, що дозволяє розподіляти зусилля і попереджувати найнебезпечніші з них.

В Іспанії, створена ефективна система забезпечення національних інтересів в сфері економіки, яка покладається в законодавчо-нормативні бази; чіткого розподілу компетен-

ції міністерств, відомств і організацій в реалізації нормативних положень, які відносяться до економічного розвитку; наявність на кожному етапі розвитку законодавчо затвердженої програми економічних пріоритетів, яка в принципі повинна виключити можливість адресних привілеїв; наявність спеціальних державних служб контролю [11, с.24].

Забезпечення економічної безпеки в Словаччині, Чехії, Польщі більше покликана на зближенні національних інтересів із загальноєвропейськими інтересами, так як у даних країнах схожа модель забезпечення економічної безпеки, яка включала слідує дії: співвідношення базових кількісних показників розвитку зі світовими та регіональними стандартами; корекцію курсу економічних реформ [12, с.20].

До визначальних загроз економічній безпеці Республіки Польща віднесена загрозна економічна нестабільність у країн-сусідів та її негативний вплив на польську економіку та значна зовнішня залежність держави від постачання енергоносіїв з-за кордону, неконтрольовані міграційні процеси, що здатні завдати шкоди соціально-економічній стабільності та фінансово-економічним можливостям країни [13, с.57].

Порівнюючи трактування поняття «економічної безпеки» в Україні та певних країнах Європейського Союзу можна сказати, що економічна безпека загалом розглядається як складова національної безпеки та направлена на усунення та попередження внутрішніх та зовнішніх загроз для забезпечення достатнього рівня життя населення створюючи при цьому взаємодію між органами державної влади та приватними суб'єктами господарювання.

За результатами проведеного дослідження можна визначити, що аналіз підходів до забезпечення економічної безпеки країнами Європейського Союзу свідчить про те, що цей рівень безпеки досить високий та залежить від різноманітних факторів. Якщо Україна прагне зберегти внутрішньодержавний ринок та незалежне економічне майбутнє при інтег-

рації до ЄС, їй необхідно пройти довгий шлях по виходу з економічної кризи. Задля цього важливо розуміти поняття сутності економічної безпеки і чіткі та злагоджені дії уповноважених державних органів та структур для наближення рівня економічної безпеки України до європейського.

Моделі економічної безпеки, які були розглянуті вище, можуть стати дієвим практичним прикладом для формування в Україні нової ідеології безпеки, основою якої є розвиток економіки та захист її від зовнішніх та внутрішніх загроз, ефективне використання ресурсів та забезпечення соціально-економічних вимог населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Greer B. Europe an economic security. Securing Europe's future / B. Greer // Ed. By Flanagan St., Hampson F. 2008. – P. 221–244.
2. Закон України «Про основи національної безпеки України» : від 19.06.2003 р., № 964–IV // ВВР України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
3. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Пастернак-Таранушенко Г. А. ; за ред. проф. Б. Кравченка. – К. : Кондор, 2002. – 302 с.
4. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К. : НІСД, 1997. – 144 с.
5. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. акад. НАН України С. І. Пирожкова. – К. : НІПМБ, 2003. – 42 с.
6. Жаліло Я. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації / Я. Жаліло // Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. – К. : Сатсанга, 2001. – С. 141–152.
7. Machovski H. Ost-WestHandel: Entwicklung, Interessenlagen. Aussichtent / H. Machovski // AusPolitik u. Zeitgeschichte. – Bonn. – 1985. – № 5. – P. 39–44

8. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України»: від 29.10.2013 р, № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodo-rozrahunku-doc168080.html>

9. Осерек А. Economic Security and the European Dream [electronic resource] / Anthony Louis Осерек. – Marquette University [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.anselm.edu/Documents/ННІОР/Global%20Topics/2010/Осерекpaper.pdf>.

10. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К.: КВІЦ, 1999. – 462 с.

11. Прилепский А. И. Формирование меха-

низма обеспечения экономической безопасности в народнохозяйственном комплексе: дис. ... кандидата экон. наук : 08.00.05 / Прилепский Александр Иванович. – М., 1999. – 222 с.

12. Колупаев В. А. Формирование концепции национальной экономической безопасности в зарубежных странах / В. А. Колупаев // Белорусская экономика: анализ, прогноз, регулирование. Экономический бюллетень НИЭИ Минэкономки РБ. – Минск, 2002. – № 12. – С. 2–9.

13. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки регіону / В. Г. Маргасова // Науковий вісник Чернігівськ. держ. ін-ту економіки і управління. Серія. Економіка. – 2011. – Вип. 1. – С. 53–61.

Резнік О. М. Порівняльний аналіз сутності економічної безпеки України та країн Європейського Союзу / О. М. Резнік // Форум права. – 2015. – № 4. – С. 232–236 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_4_42.pdf

Виконано аналіз різних підходів до визначення поняття «економічна безпека» та запропоноване власне визначення. Досліджено європейський досвід правового забезпечення економічної безпеки. Визначено основні складові економічної безпеки. Запропоновано напрями розвитку національної безпеки України в економічній сфері

***

Резнік О. Н. Сравнительный анализ сущности экономической безопасности Украины и стран Европейского Союза

Выполнен анализ различных подходов к определению понятия «экономическая безопасность» и предложено собственное определение. Исследован европейский опыт правового обеспечения экономической безопасности. Определены основные составляющие экономической безопасности. Предложены направления развития национальной безопасности Украины в экономической сфере.

***

Reznik O.N. Comparative Analysis of the Nature of Economic Security in Ukraine and the European Union

The article analyzes different approaches to the concept of «economic security» and provides our own definition. We studied the Europe an experience of legal provision of economic security. The article defines the main components of economic security. It offers the directions for the development of the Ukrainian national security in the economic sphere.